

Biodynamisch bedrijf “Broekelzenhoek” in Heuveland

Rik Delhaye aan het woord

Broekelzenhoek: een korte historiek

Op de heuvelflank van de Rodeberg in Westouter (Heuveland) ligt het bedrijf waar biodynamisch veehouder Rik Delhaye actief is. Dynamisch is een term die Rik op het lijf is geschreven: hij nam de “Broekelzenhoek in 1987 over van een oudere en bevriende landbouwer en bouwde het uit tot een dynamisch en innovatief bedrijf.

“Ik had een A2 landbouwopleiding gevolgd maar voelde dat er iets ontbrak. Ik verzette me tegen een maatschappij waarin chemie de bovenhand had, en trok eerst naar Nederland waar ik aan het Warmonderhof een opleiding biologisch-dynamische landbouw volgde. Ik geloof dat je iets kan veranderen door met je handen in de aarde te zitten. In oktober 1987 kreeg en greep ik dan ook de kans om de Broekelzenhoek over te nemen.

In die eerste periode was het bedrijf niet groter dan 10 ha. Begin jaren '90 zijn we gaan produceren voor een grote warenhuisketen, en groeide ons gemengde bedrijf heel snel. We werkten intensief met 6 à 7 mensen hier, vooral aan de teelt van grove groenten. We kregen een eerlijke prijs voor goede kwaliteit, en dat bood mogelijkheden. Maar die aanpak veranderde plots in een prijzenstrategie waarin over gans Europa gezocht werd naar goedkopere producten. Dat dwong ons om terug extensiever te gaan werken. Het bedrijf heeft sindsdien af en toe een moeilijkere periode gehad, maar daar geraken we gelukkig stilletjes aan weer bovenop.”

Op dit moment telt de boerderij zo'n 150 runderen van het West-Vlaams rood ras, en leg ik me toe op het terugkruisen naar het oorspronkelijke dubbel doel type. Ik heb ook een aantal schapen en een 80-tal varkens hier, van verschillende rustieke rassen. Ook hier is het doel te kruisen naar een varken dat aangepast is aan het leven onder buitenomstandigheden. Geen stal dus, maar een buitenhok en ruimte om rond te lopen.

De Broekelzenhoek is ondertussen ook een landbouwvennootschap geworden, wat een doorstart betekende en de duurzaamheid op lange termijn ten goede zou moeten komen. Dit laat ook toe dat nieuwe, geëngageerde mensen kunnen instappen en meegroeien. We hebben nog grote toekomstplannen voor het bedrijf, en zien het geheel evolueren naar een systeem waarin elk stuk grond in een efficiënte rotatie zit: korte verblijven van de koeien, varkens of schapen zullen afgewisseld worden met de teelt van voedergewassen (granen, klavers, luzerne, erwten, ...), maar op ogenschijnlijk “verloren” hoekjes en stroken komen speciale teelten waaronder kruiden voor thee en infusies, in samenwerking met herboriste en theemeester Ann Vansteenkiste. De kringloop moet

gesloten zijn. Dat betekent ook dat we oogst- en voedseloverschotten willen bewerken en fermenteren om als voeder voor de varkens te benutten.”

Westvlaams rood. De runderen en de stal.

Landbouw, klimaat en natuur: de uitdagingen in Heuvelland

De ligging van het bedrijf in Heuvelland brengt een aantal bijzonderheden met zich mee. De vruchtbare en licht (1-5%) tot sterk (15% en meer) hellende leemgronden zijn erosiegevoelig. Die erosie heeft een hoge maatschappelijke kost, onder andere door verlies van de vruchtbare bodemlaag, het zaaigoed en de fytosanitaire producten, door sedimentatie in waterlopen en rioleringen, en door modderstromen in de dorpskernen. Bovendien wordt het gros van deze percelen gangbaar bewerkt, en is de bewerkingrichting met de helling mee, wat erosie nog in de hand werkt.

Ook landschappelijk is de situatie bijzonder te noemen. Buiten zijn bedrijf, laat Rik zijn runderen grazen in begrazingsblokken van Natuurpunt vzw, op percelen van ANB (onder meer 16 ha bosbegrazing in het Eeuwenhout) en in Provinciaal Domein de Palingbeek. Een aanzienlijk deel van die percelen ligt in agrarisch gebied met ecologisch belang en in bosgebied. Het bedrijf van Rik ligt ook vlak bij het Habitatrictlijngebied “West-Vlaams Heuvelland”, dat deel uitmaakt van het ruimere Europese Natura2000 netwerk. De nadruk in deze regio op vlak van natuurdoelen ligt vooral op bosuitbreiding. Niet alleen de ruimtelijke impact, maar ook de gevolgen op vlak van vergunningenbeleid, brengen de nodige uitdagingen en spanningen met zich mee. Denk bij dat laatste ook aan het ganse PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) gebeuren, waarbij in Heuvelland het aandeel van de veehouderij in de ammoniakdepositie in nabijgelegen natuurgebied substantieel te noemen is. Eén van de zaken die Rik dus intrigeert is de vraag of, en in welke mate, houtkanten, heggen, hagen, bomenrijen en dus ook agroforestry percelen enerzijds als verbindingselement tussen bosfragmenten en anderzijds ook als buffer kunnen fungeren om een deel van de schadelijke landbouwemissies af te vangen.

Het landschap in de West-Vlaamse heuvels, gezien vanop de weides van de Broekelzenhoek.

“Ik streef naar een aanpak waarbij het initiatief van de boeren zélf komt. Ik ben er van overtuigd dat we natuurdoelstellingen kunnen realiseren én verder kunnen boeren op deze kwaliteitsvolle gronden. Vele percelen hier liggen op Klasse I leemgronden, en omdat de bodem ook rijk is aan silicium, heeft ze voor voedselproductie een hoge waarde. Ik noem het dus onverantwoord om op deze productieve

leemgronden geen voedsel meer te produceren, net zoals het onverantwoord is om geen aandacht te besteden aan ons landschap en de biodiversiteit die ze herbergt. De manier waarop we die synergie aanpakken, is bepalend voor het uiteindelijke resultaat. Een belangrijk principe is dat we niet lukraak kunnen beslissen hoe en waar we de natuur vorm willen geven. We kunnen de natuur niet forceren, maar moeten meewerken mét de natuur en ín de natuur. Evalueer voor elk stukje grond wat de reële mogelijkheden zijn, en werk daar naar toe, dan boek je veel sneller resultaat. Dat past ook perfect binnen de principes van permacultuur.”

Rik is naast landbouwer ook voorzitter van vzw 't Boerenlandschap, een lokale vereniging van boeren en burgers. Bij aanvang in 2001, bestond de hoofdactiviteit uit het scheren van hagen en houtkanten in het buitengebied. In de loop van de jaren verwezenlijkte de vereniging nog andere ambities. Ze werkt vooral aan het raakvlak tussen landbouw en landschap/natuur. Zo startte 't Boerenlandschap in 2004 met het boerderijcomposteren en de preventie tegen wildschade, en wordt er ook gewerkt aan de betrokkenheid van de burger in de inspanningen die de landbouwers leveren op vlak van natuur en landschap.

Bomen, greppels en bermen

Het is vanuit die gedachte van het verenigen van landbouw, natuur en landschap dat Rik zich op agroforestry is gaan focussen. Zo goed als alle weilanden en akkers van Rik zijn op dit moment reeds met meidoornhagen omgeven. De steun van het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels is voor de aanleg betekenisvol geweest; voor het onderhoud werken het Regionaal Landschap en vzw 't Boerenlandschap nauw samen. Een aantal van de oudste hagen plant Rik ook te laten doorgroeien tot windscherm. Rik was dus niet aan zijn proefstuk toe, toen hij eind 2013 een volgende stap zette naar de aanleg van een aantal agroforestry percelen. Het concept achter die aanleg is bijzonder te noemen...

“Na een subsidieaanvraag voor Boslandbouwsystemen eind 2013, startte ik in het voorjaar van 2014 met agroforestry op een perceel van ruim drie hectare, waarbij een mix van fruitboomvariëteiten (appel, peer, pruim en kers) werd aangeplant. In elke rij vind je om de 10m een hoogstam fruitboom, met daartussen telkens twee halfstam fruitbomen. Aan die aanplant ging heel wat graaf- en meetwerk vooraf, want alle bomen zijn gepland op een greppel-berm structuur.”

Geïnspireerd door wat hij hier en daar hoorde en zag, besepte Rik namelijk dat de situatie op licht hellend land zich hier ideaal leende tot het toepassen van zogenaamde “contourgrepels” als ecologische infrastructuur. Het concept is vrij eenvoudig: lange grachten worden loodrecht op een heuvelhelling aangelegd (op de hoogtelijn of contour) en daarbij ontstaat helling afwaarts een bult aarde of “berm”. Rik combineerde dit bestaande concept met de principes van agroforestry, en plantte de bomen op die berm. Bij hevige regenval wordt het water tegengehouden door de greppel, en krijgt het de tijd te infiltreren en het grondwater te herladen. Deze infiltratie zal vlotter plaatsvinden indien op de berm bomen worden aangeplant, omdat hun wortelstelsel de infiltratie bevordert. Dergelijke aanpak biedt kansen om erosiebestrijdingsmaatregelen, die nu vaak als een bedreiging worden ervaren door de sector, op een productieve manier in te vullen. Het probleem waterafstroming wordt omgebogen tot een opportuniteit om productief gebruik te maken van water als energiedrager, hulpbron en grondstof.

Op die manier kan de contourgreppel verschillende functies combineren: vermijden van erosie, verdroging en dalende grondwatertafel, en het verhogen van de productiviteit. Alle land blijft produceren, maar met diversificatie: vruchtdragende, hout producerende of dubbeldoelbomen worden als productief element toegevoegd, en de bomen groeien beter op de berm omwille van de goede drainage van de berm en de nutriëntenaccumulatie in de greppel. Het systeem greppel-berm heeft dus als doel de ecosysteemproductie te verhogen. In principe kunnen deze aangelegd worden met een welbepaalde tussenafstand (telkens volgens de hoogtelijnen), waarbij het areaal tussen twee greppel-bermen wordt gebruikt als graasland of als cultuurareaal. Het greppel-berm systeem is ook in het buitenland gekend. Varianten ervan werden reeds beschreven in de Erosion Control Manual (handleiding erosiecontrole) van de Soil Conservation Service in Noord-Amerika. In Zuid-Afrika spreekt men van kontoerwalles, in Frankrijk van “talus et fossés”.

Greppel-berm met els, lijsterbes, boskers en olm. Links: kort na aanplant, Rechts: voorbereiding permacultuur op de bermen.

“In het najaar van 2014 zijn we dan op een perceel van ruim vier hectare kortbij de hoeve aan de slag gegaan met een tweede perceel agroforestry, in samenwerking met het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Gebaseerd op een grondige voorbereiding via een masterstudie aan de Vrije Universiteit Brussel, kozen we voor een aanplant van 55 bomen van verschillende soorten, namelijk zwarte els, lijsterbes, boskers en verschillende variëteiten van resistente olm (Ulmus var. 'Vada', Ulmus var. 'Sapporo', Ulmus var. 'Latace' en Ulmus var. 'Columella'). Het doel is om op lange termijn kwaliteitszaaghout te produceren. Afstand binnen elke rij bedraagt 10 meter, de afstand tussen de rijen ongeveer 27 meter. In totaal hebben we zo al meer dan een kilometer greppel-berm structuur gerealiseerd, en ik heb de ambitie om dit systeem verder uit te breiden als corridor tussen twee onderdelen van het habitatrichtlijngebied. Verder wil ik het geheel ook ecologisch intensiveren door een brede waaier aan teelten te mengen met de bomen. Nu al staan er op één van de bermen onder meer artisjokken en theeplanten, maar als onderlaag kunnen ook eiwitteelten toegevoegd worden, maar ook fruit en productieve heesters. Ook de teelt van hop aan de achterzijde van de berm behoort tot de opties. Op die manier kan je langer grond beboeren op een manier die past binnen de milieu- en natuurdoelstellingen, en het huidige beleidskader daarrond. Daar waar een klassieke boer redeneert dat je verliest aan oppervlakte, creëer je hier het omgekeerde: een extra inkomen op de berm via een soort permacultuur, met een divers aanbod van producten die in korte keten kunnen worden vermarkt.”

Het is nog te vroeg om de positieve effecten hiervan op te meten, maar Rik is nu reeds overtuigd van het nut van de grachten: *“Vroeger moest ik de grond regelmatig beregenen zoals bijvoorbeeld voor de opkomst van jonge wortelen. Nu zal dat niet meer nodig zijn want het vocht blijft nu dankzij de contourgrachten en de capillaire werking langer in de bodem. De humusrijke bodem is ook makkelijker bewerkbaar waardoor ik geen zware en dure machines meer moet gebruiken. Dat maakt een groot verschil want grote machines drukken de aarde samen waardoor de grond geen water meer kan opslorpen. Het water loopt dan sneller weg en sleurt de bovenste laag vruchtbare aarde mee. Op de bulten staan jonge fruitboompjes die de komende jaren niet alleen fruit zullen dragen maar er ook voor zullen zorgen dat het water makkelijker in de grond sijpelt. En heb je al gehoord van mycorrhizae? Dat zijn schimmels die zich rond de wortels van planten en bomen vormen en voor een verbinding tussen wortel en bodemdeeltjes zorgen. Deze schimmels ontvangen van de plantenwortel voedingsstoffen om te groeien en geven in ruil minerale voedingsstoffen af die essentieel zijn voor het plantenleven. Dankzij mijn boomwortels zal die symbiose tussen schimmels en planten een boost krijgen. Meerwaarde gegarandeerd!”*

Meer info?

<http://www.agroforestryvlaanderen.be>

<http://www.boerenlandschap.be/>

<http://www.wervel.be/tam>

<http://www.curiosithee.be/>

<http://www.horecatotaal.be/>

<http://www.rlwh.be/>

<https://www.natura2000.vlaanderen.be//gebied/west-vlaams-heuvelland>

AGROFORESTRY
VLAANDEREN